

'सात पावलां मळबांत': एक चिंतन

चंद्रतेजा डिमोजा

'सात पावलां मळबांत' हो कुंदनिका कापडीआ हांणी गुजरातींत बरयल्ले 'सात पगलां आकाशमां' हे कादंबरेचो सगोस्त चंद्रकांत केणी हांणी केल्लो कोंकणी अणकार. हे कादंबरेचेर बरयतना पयलीं 'सप्तपदी'चेर म्हळ्यार, 'सात पावलां'चेर बरोवप प्रासंगीक दिसता.

लम एक सामाजीक संस्कार. पूण लमाचे विधी-नेम धर्मांचेर आधारिल्ले आसतात. देखीक, गुजराती समाजांत 'हस्तमेळाप' म्हूण एक विधी आसा. 'हस्तमेळाप' म्हळ्यार दोन हातांचें मिलन. ह्या वेळार न्हवरो-व्हंकल एकामेकांक ल्हान-सान भेट-वस्तूय दितात. पूण बारीकसाणेन विचार केल्यार, 'हस्तमेळापा'च्या वेळार जें दिवप-घेवप जाता तें उपचारीक आसता. खरें म्हत्व आसता दोन वेगळीं वेगळीं व्यक्तित्वां एका अस्तित्वांत गुंथून येतात त्या पवित्र खिणाक. लम एक जटील जापसालदारकी. लम सगळीं जातात. पूण म्हणून लमांत बांदिल्लीं सगळीं दोन अस्तित्वां एक जातात अशें म्हणूंक येवचें ना. खूबशे फावटीं लमांत फकत बंधनूच उरता, 'संलम' कांय

उरना. भुरगीं जल्माक येतात, पूण पूर्णतायेची इत्सा साकार जायना. लग्नाक आमी निखटें शारिरीक बंधनूच न्हय तर दोन आत्म्यांचें मिलन मानतात. शरीर ते आत्म्या मेरेन पावपी यात्रा केल्लीं मनशां खूब उण्या प्रमाणांत आसतात. चडशीं जाणां भुरगीं जालीं म्हणटकच तांचेच खातीर जीण सारीत उरतात, तांकां वाडोवपांतूच संवसाराचो रगाडो ओडीत रावतात. केन्ना केन्ना लग्ना भायले संबंधूय मूळ धरतात. पूण तांकां समाजा कडल्यान मान्यताय मेळना. असले संबंध हालीं खूब वाडूंक लागल्यात. तांकां लागून घटस्फोटांच्यो केसीय हालीं वाडल्यात.

धोव-बायलेचें नातें सप्तपदीच्या सात पावलांतल्यानूच आकार घेता. देखून पयलीं हींच सात पावलां समजून घेवया.

'...आमकां दोगांकूय बहुपुत्र जावं. ते पुत्र शतायू जावं...' 'पुत्र', 'पुत्री' न्हय. हरशींय 'मनुस्मृति' वाचली जाल्यार खंयच 'पुत्री' जोडपा खातीर कामना केल्ल्याची नोंद मेळना. सगळ्याक पुत्र जोडपाचीच कामना आनी यज्ञ आसात. 'शतपथ ब्राह्मणां'त खंय

खंय पुत्री खातीर कामना दिश्टी पडटा.

“अन्न दिवप आनी अनुकूल वागप, बळ दिवप, धन दिवप, भव्यताय, संतती, इश्टभोग, पुत्र दिवपी हीं सात पावलां. आतां गांठवल बांदून होमा भोंवतणी प्रदक्षणा घालतना न्हवरो ह्यो सात गजाली व्हंकले कडेन मागता. दुसऱ्या अर्थान, तो तिका आपली गुलाम करता.” (‘आमच्या संवसाराचीं सात पावलां... एकेक आव्हान पेलीत गेलें’, हेमा नायक. बारदेस चवथ अंक, २००९. पानां: ८, ९.)

आयज व्हंकलेच्या काळजांत सात पावलां मळबांत कोरांतपाचो हावेस आसा, पूण अजून आमची सप्तपदी मात तीच गुलामपणाची आसा. हे सप्तपदींत आमच्यांनी बदल घडोवन हाडूं येत काय? म्हजी मैत्रीण माधवी सरदेसाय आनी हांव केन्नाय ह्या विशयाचेर उलयल्यांत तेन्ना आमकां दिसलां, सप्तपदींत न्हवरो व्हंकले कडेन कांय गजाली मागता. ताचे परस, ‘अमके अमके गजाली खातीर आमी एक पावल वांगडा घालुया’ - हे भाशेची सप्तपदीची बांधणी आमी केली जाल्यार स्त्री-पुरूश सहजीवनाचे नवे बुन्यादीचेर आमची सप्तपदी उबी जावंक पावतली -

- ३ॐ इश एकपदी भव ।

जिविताचें पयलें पावल आमी वांगडा घालुया.

- ३ॐ ऊर्जे द्विपदी भव ।

सक्रिय आनी गतिशील जीण आनी वांगडा जियेवया.

- ३ॐ रायस्पोषाय त्रिपदी भव ।

उदात्त आनी आदर्श जीण आमी वांगडा सारुया.

- ३ॐ मयोभववाय चतुष्पदी भव ।

प्रसन्न दांपत्य जिणेचीं आमी साथिदार जावया.

- ३ॐ प्रजाभ्यः पंचपदी भव ।

आमी सुसंतान प्राप्ती खातीर देवाक आर्गां दिवया.

- ३ॐ ऋतुभ्यः षटपदी भव ।

जिवितांतलीं सुखदुःखां आमी वांगडा पेलुया.

- ३ॐ सखे सप्तपदी भव ।

विचारांत आनी वागणुकेंत संवादिता साधून आमी खऱ्या अर्थान सहचर जावया.

हे नवे सप्तपदीचो आग्रो आमी धरूंक पावलीं जाल्यार घोव-बायलेच्या नात्यांतलो गुलामीचो अर्थ वचून ते सुवातेर मैत्रीपूर्ण साहचर्याचो अर्थ येवंक पावतलो. दोगांय समान जातलीं. ऊंच-उणाक, शोषक-शोषीत ह्या नात्यांतल्यान तीं मुक्त जातलीं. नाजाल्यार ‘चांद तारों को छूने की आशा’ खंयची, ‘चांद तारे’ सोडूनूच दियात, सादे निर्णय घेवपाची मेकळिकूय आमकां आसचिना. कित्याक, पती सर्वेश्वर आनी पतीण सर्वशोषीत, वा केन्ना केन्ना, पतीण सर्वेश्वर आनी पती सर्वशोषीत - ह्यो दोनूय स्थिती सारक्यो न्हय. सखा-सखी ह्या रुपानूच दांपत्य जीण खऱ्या अर्थान सफळ जावं येता. आयच्या संदर्भांत लम-संस्थे म्हऱ्यांतूच जंय प्रसन्धिन् उबें जाता तेन्ना घोव-बायलेच्या संबंधा विशीं आमकां नवी नदर आपणावचीच पडटली. हाची सुरवात साहचर्य, मैत्री आनी समानतायेचे भावनेचेर उबी आशिल्ले सप्तपदीन करची पडटली. नाजाल्यार आयजूय चलयेक

वस्त लेखून तिका दान करपाची ‘कन्यादाना’ची पवित्र (!) चाल तशीच चालू उरतली.

‘सात पावलां मळबांत’ वाचचे पयलीं हे कादंबरेक कुंदनिकाबेनीन बरयल्ली प्रस्तावना वाचूंक जाय. चंद्रकांतबाबान तिका ‘बायलेचो प्रवास कारावासांतल्यान कैलासा मेरेन’ असो माथाळो दिला. ‘लम्मा उपरांत दादल्याची जीण चडशी बदलना पूण बायलेच्यो कितल्योशोच गजाली बदलतात. तिगेलें घर आनी कुटुंब बदलता. नांव आनी आडनांव बदलता. काम बदलता, धर्म बदलता...’ (पान V). बायलेचो हो प्रवास वाचले शिवाय कादंबरी वाचून फायदो जावचोना. कादंबरेतल्यान जे प्रस्न उप्रासतात तांच्यो जापो लेखिकेची प्रस्तावना वाचतना मेळटात. कादंबरेचें मुखेल पात्र वसुधा इतलें साधारणीकृत जालां की दर एके बायलेक तातूंत आपुणूच दिश्टी पडटा. बायल-मनशेची व्यथा लक्षांत येता. दादल्याची वळख ताचो हेरां कडेन संबंघ जोडले बगर करूं येता. पूण बायलेची वळख अशी स्वतंत्रपणान जायना. ती दादल्या कडल्या तिच्या संबंघां कडेन विणिल्ली आसता. तिच्या व्यक्तित्वाचें अस्तित्व मिस, कुमारी, मिसेस, श्रीमती, सौ. वा गंगास्वरूप सारकेल्या विशेशणां शिवाय पांगळें जाता. घोव आसल्यार साज-शुंगार, ना जाल्यार रितें कपळ. कुकूम पसून लावपाचो तिका अधिकार उरना. दादलो विधूर जालो जाल्यार मसणांतल्यान दुसरी बायल हाडपाचो यत्न सुरू जाता. बायल विधवा जाल्यार मात भुग्यांक वयर काडप, तांचो सांबाळ करप हो एकूच पर्याय तिचे मुखार आसता.

‘लमन दादल्याक फाटबळ दिता. [लम्माक लागून] ताचें व्यक्तिमत्व फुलता. पूण लम्माक लागून बायलेचो न्हास जाता.’ (सोनिया हंफ्री, ‘प्रस्तावना’ गुजराती आवृत्ती पान XX). ही परिस्थिती बदलूंक जाय. भारतीय दादल्याची - आशियायी दादल्याचीय म्हणूं येता - मानसीकताय सामान्यतायेन अशी आसता - ताका बायल शिकिल्ली आनी नोकरी करपी जाय आसता. पूण आपली जोड मोडटा आसतना तिणें घोवाक विचारिल्लें जाय आसता. नोकरी करून घर सांबाळपी बायल तिपेटीन काम करता. पूण ह्या कामा बदल तिची फाट थापटुपी मात कोण आसना. आमच्याच देशांत न्हय, सगळ्या संवसारांत गृहस्वामिनीचें गृहप्रबंधन महत्वाचें अशें मानपी खूब कमी लोक आसतले. बायलेक चोविसूय तास काम करचें पडटा ताचो मोबदलो दिवपाचें कोण चिंतचोना हें जाल्लेंच, वयल्यान तिका उणी लेखपांत व्हडपण मानपी खूब जाण मेळटले. ‘वसुधा’ एक प्रातिनिधीक पात्र. ‘मौनाचे संस्कार’ जाल्लें पात्र. तिका आपलें आयुश्य घरांतूच सारचें पडटा.

‘मनशाक विचार उक्तावपाची मेकळीक सदांच नासता पूण विचार करपाची मेकळीक आसता.’ (पान ७.)

मुक्त आकाश, सुर्यास्ताचो वेळ आनी आगाशी हीं तिनूय तत्वां वसुधाक तिच्या विचारांचो नवो मार्ग तयार करपाक आधार दितात. तिका दिसता, आपल्या घोवान म्हळ्यार व्योमेशन आपल्याक मातशी तरी समजून घेवची. पूण संबंघूच जेन्ना एकल्यान आदेश दिवप आनी एकल्यान आज्ञा पाळप असो आसता तेन्ना बायलेची व्यथा म्हळ्यार, ‘घोवाक जाय तें दी, पूण बायलेक जें सूक्ष्म जाय आसता तें घोव

दिवंक पावना (पान १९)'. दर मनीस आपल्या मनाप्रमाणे जियेवंक आशेता. पूण ताका खऱ्यांनीच तशें जियेवंक मेळटा? चड करून बायलेक?

एनाक दिसता, खूबशीं जाळांचीं बंधनां तोडलीं जाल्यार ती तशी जियेवंक शकता. अलोपाक दिसता, आपल्या लोकांच्या अस्विकारा आड एकली तग धरपाची जिद्द आसत जाल्यार हें शक्य आसा... विनोदाच्या

विचारा प्रमाण, एकली तग धरपाची आनी एकली रावपाचीय जिद्द जाय. मित्राक दिसता, फकत एकली रावपाचो प्रस्न न्हय. चड करून ती बायल आसत जाल्यार ती सगळ्या तरांनी एकोडी जावन उरता. ती खात्रीन जगूंक शिकता, परिणामांचो हुस्को केलोना जाल्यार... आपलें रेंवट आपुणूच शिंपीत जाल्यार...

अलोपा, विनोद, एना, मित्रा, वसुधा हीं सगळीं 'फुलघर' वसोवपी फुलां. ह्या पात्रांच्या माध्यमांतल्यान लेखिका जे विचार मांडटा तांचें विश्लेषण केल्यार अशें दिसता -

बायलेक आपल्या मना प्रमाणें जगपाचें आसल्यार तिका 'जाळांचीं बंधनां' तोडूंक येवंक जाय, 'समाजाचो अस्विकार' सोंसपाची, 'एकली रावपाची' तिचे भितर शक्त आसूंक जाय. 'एकोडी जावपाची' आनी 'आपलें रेंवट आपणेंच शिंपपाची तयारीय तिणें दवरूंक जाय.

पोरणे सप्तपदीचीं पावलां म्हळ्यार सामाजीक, आर्थीक आनी मानसीक जाळें. हीं नैतिकतायेचीं अवरोधक तत्वां दादल्याक घुसपावन दवरिनात. बायलेक घुसपावन दवरतात. समाजाचो अस्विकार करप, एकोडी जावपाची तयारी दवरप म्हळ्यार वसुधा, मित्रा, अलोपा हांचे बशेन जगप. ही स्थिती 'फुलघरा'खातीर आदर्श दिसली तरी ती संतुलीत स्थिती म्हणूंक येना. ह्या सगळ्यांनी एक तर घोवांक सोडल्यांत वा तांकां घोवांनी सोडल्यात. हाचो अर्थ - घोवाक वा दादल्याक आपल्या मना प्रमाणें जगूंक मेळटा. पूण तोच अधिकार बायलेक मेळना. घोव सकाळीं फुडें पेपर वाचूंक बसूंक शकता, बायलेक तो मेळना! रांदतना, 'ताका' आवडटा तेंच जेवण रांदचें पडटा! हीं पावलां कितलींय नैतिक दिसलीं तरी तीं अन्यायाचीं आनी असमानतायेचीं.

आनीक कितलो काळ आमी हे सात फेरे घेत रावतलीं? आमचीं नांवां बदलून आमचें 'अथ ते इति' विसरतलीं? आदर्श भारतीय सुनो जावपाक आपणाक विसरून वतलीं?

हे कादंबरेंत सतीश, वासंती सारकीं पात्रां आसात. तीं कलेच्या माध्यमांतल्यान नांव जोडूंक सोदतात. बायल कलाकार आसता तेन्ना तिका एकूय सवलत मेळना. पूण घोव कलाकार आसता तेन्ना ताची बायले कडल्यान खूब अपेक्षा आसता. ताका दिसता, तिणें घर सांबाळचें, वेव्हार सांबाळचो, आपूण सृजनशील कामांत मन आसतना भुरग्यांक बोवाळ करूंक दिवचो न्हय... घोव-बायले मदली ही भेदरेखा अणभवतां तेन्ना सोनिया हंफ्री म्हणटा तें पट्टा. लम्ना उपरांत

दादल्याक आपलो व्यक्तिगत विकास करूंक संद मेळटा. बायलेक मात आडखळी येतात. लम्नाच्या संबंदांत दोगांकूय आपल्या गुणांचो विकास करपाची समान संद मेळना ते मेरेन हो संबंद फकत देहा मेरेनूच उरता. ताका देह-विकासाची मर्यादा आसता. लम्नांतले संबंभ शरिरा वरवींच येतात पूण हें ह्या संबंभाचें पयलें सपण. शरिराच्या माध्यमांतल्यान अशरिरी जावपांतूच लग्न संबंभाचो खरेलो विकास आसा. जे लग्नसंबंभ अशे अशरिरी जावंक पावनात तांच्या विकासाची संभावना खूब उणी आसता.

'सात पावलां मळबांत'

कादंबरेंत समाजांतल्या वेगवेगळ्या स्तरांनी घोव-बायलांचे वेग वेगळ्या तरांचे संबंभ दाखयल्यात आनी तांचें सूक्ष्मतायेन विश्लेषणूय केलां. लेखिकेच्या सफल चिंतनाचें फळ समाजा खातीर उपेगी अशे 'फूलघर' हे सुंदर व्यवस्थेच्या विचारांत दिश्टी पडटा. पूण हांगा म्हज्या मनांत प्रस्न आसा. दर एका घरांत गृहस्थाश्रमाचीं फुलां परमळटात आसतना तांचे खातीर तांचें घरूच 'फूलघर' कित्याक जावंक पावना? गृहस्थाश्रमा भायलें वेगळें 'फूलघर' स्थापीत जावचे परस आमी मनशां सहअस्तित्वाचें तत्व पाळून, आपले तांकी प्रमाण आपआपलो परमळ पसरावन एकामेकांचें अस्तित्व विकसीत करपाक एकामेकांक आधार कित्याक दिवंक पावनात? प्रकृती आनी तिचीं तत्वां सहअस्तित्वा वरवींच आपलो विकास साधतात. हो प्रकृतीचो संदेश मनशाक कित्याक आयकूंक येना? पूण मनशां भितर मात मनिस्च मनशाचो

दुस्मान जाता. असल्या वेळार दोश कोणाक दिवपाचो? लमसंस्था ही सामान्य मनशा खातीर आशिल्ली संस्था. सामान्य बायले-दादल्याक एकामेकां सांगातान आपणालो सर्वांगी विकास साधूंक वाव दिवपी संस्था. ही संस्था खंय आनी कशी उणी पडटा?

'द बायोलॉजिकल ट्रॅजडी ऑव्ह तुमन' हो एन्टन नेमिलोव्ह हांणी मूळ रशियन भाशेंत बरयल्ल्या पुस्तकाचो स्टेफनी ओ-फेन्ताल हांणी केल्लो इंग्लीश अणकार. हें पुस्तक मातृत्वाचो महिमा गायता. खुबश्यो आवयो ह्या मातृत्वाच्या जाळ्यांतूच घुसपून उरतात. बापूय मात पितृत्वाच्या जाळ्यांत घुसपून उरना. बायोलॉजिकली आवयपणाचे प्रक्रियेंत आवयूच चड इन्व्हॉल्व्हड आसता. तिच्या कुसव्यांत भुरगें आसता. देखून आवय आनी भुरगें हो अणभव आवय खातीर फर्स्टहॅण्ड एक्सपीरियन्स आसता, तर बापाय खातीर तें सॅकंड हॅण्ड एक्सपीरियन्स आसता. घडये हाकाच लागून म्हणटात जावये - 'to bring up children mother should have father's head and father should have mother's heart.'

काळीज आनी तकली हांचो संतुलीत उपेग म्हळ्यारूच जिणेची कविता आनी भुरगें म्हळ्यार आवय-बापायच्या जीवन काव्याची परिपूर्णताय! दोगांयची जापसालदारकी समान आसता, पूण तातूंतच आडकून उरपाची गरज ना. संवसारभरच्या मानव समाजांत ती जापसालदारकी आवयच्या वांट्याक चड येता. ही परिस्थिती बदलूंक जाय. आवयक आपले खातीर वेळ मेळुंकूच जाय, आनी हेच खातीर घोव-बायलेन सहअस्तित्वा खातीर प्रयत्नशील रावूंक जाय. कुंदनिकाबेन कापडीआन 'सात पावलां मळबांत' कादंबरी बरयल्या तशीच मीराबेन भट हांणी 'सात पगलां साथमां' नांवाची कादंबरी बरयल्या. ही कादंबरी समानताय आनी सहअस्तित्वाचें चिंतन दिता.

मनीससमाजा खातीर, लमसंस्थे खातीर हें चिंतन खूब महत्वाचें. पूण आमी मनशां आजुनूय हे वाटेर मुखार वचूंक पावंक नात. 'सात पगलां आकाशमां' आनी 'सात पगलां साथमां' जें चिंतन दितात तें आपणायलें जाल्यार ताची उपयोगीताय महत्त्वपूर्ण थारतली.

आयज लमसंस्था 'क्रॉसरोडार' आसा. मुखार ती आनीक असक्त जावपाची आसा. कोंकणी अणकाराच्या मळार थेट गुजरातींतल्यान कोंकणींत आयिल्ली ही कादंबरी खऱ्यांनीच विचार करपाची मेकळीक हाडटा. चंद्रकांतबाबान कोंकणी साहित्यांत नवीन वातायन (Ventilator) दिलां. स्त्री-पुरूश संबंदाचें जें समीकरण आसा तें अणकाराच्या माध्यमांतल्यान कोंकणींत नवीन दृश्टी आनी सृश्टी रचता, हातूंत इल्लोय दुबाव ना. खरेंच -

'घरांत सुसंवाद निर्मुचेलो आसत जाल्यार तो आमचे लाचारीचेर न्हय, सहकार आनी समानतेचेर उभारचो पडटलो.' (पान ११५.) हें खरें आसा तितलीच कायद्याची राखणूय गरजेची आसा. स्त्री-पुरूश संबंदांत एकामेकांचेर psychological violence जाता तेन्ना, फ्रांस देशाचे प्रधानमंत्री फ्रांसोआ फिय्यो हांणी संयुक्त राष्ट्रांच्या धाव्या अंतरराष्ट्रीय दिसाच्या संमेलनांत सांगिल्ले प्रमाण, बायलांक जी शारिरीक, मानसीक, मनोवैज्ञानीक पिडा भोगची पडटा तिच्या संबंदांत कायदे तयार करप गरजेचें थारतलें, खास करून सोफिस्टिकेटेड समाजांत मानसीक आनी मनोवैज्ञानीक छळ जाता तेन्ना. Psychological violence खातीर आमच्या देशांतूय आमकां असले कायदे करचेच पडटले. (The Time of India, गोंय, नोव्हेंबर २८, २००९, पान १०).

